

УДК 338.2

Січко С.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки та менеджменту освіти
Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ЯК ФОРМА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

INTERNATIONAL LABOUR MIGRATION AS A FORM OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано обсяги міграційних потоків, окреслено вектори міжнародного руху мігрантів, які визначили виникнення феномену європейської міграційної кризи. Проаналізовано міжнародні трудові міграційні потоки, визначено стимулюючі мотиви виникнення трудової міграції. Доведено, що міграція робочої сили допомагає згладжувати нерівномірність розподілу доходів населення у всьому світі.

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, мігранти, робоча сила, грошові перекази, Міжнародна організація праці.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы объемы миграционных потоков, выделены векторы международного движения мигрантов, которые определили возникновение феномена европейского миграционного кризиса. Проанализированы трудовые миграционные потоки, определены стимулирующие мотивы возникновения трудовой миграции. Доказано, что миграция рабочей силы помогает сглаживать неравномерность распределения доходов населения во всем мире.

Ключевые слова: международная трудовая миграция, мигранты, рабочая сила, денежные переводы, Международная организация труда.

ANNOTATION

The article is devoted to the volume of migration flows, marked motion vectors of international migrants who identified the phenomenon of the occurrence of "European migration crisis". The labor migration flows are analyzed; motives stimulating the emergence of labor migration are defined: globalization, demographic shifts, conflict, inequality of incomes and climate changes. It is proved that the labor migration helps to smooth out the uneven distribution of the population incomes in the world.

Keywords: international labor migration, migrants, work force, remittances, the International Labour Organization.

Постановка проблеми. У сучасних умовах домінуючою тенденцією в міжнародних відносинах є глобалізація, одним із проявів якої виступає міжнародна міграція робочої сили. Важливість дослідження міграційних процесів, їх причин та мотивів зумовлена також стрімким зростанням обсягів, нарощуванням інтенсивності, вагомим впливом на економічний та соціальний розвиток країн. У сучасному світі інтелектуальна міграція зумовлена процесами, які відбуваються не всередині науки, а в суспільстві загалом: криза економічних, соціальних, політичних і культурних відносин. При цьому багато країн зацікавлені в отриманні готових кваліфікованих спеціалістів у зв'язку з браком власних фахівців високого рівня. Актуальність дослідження полягає в глобальності та швидкому зростанні внутрішньодержавних та міждержавних переїздів населення і трудових

ресурсів у різноманітних формах, особливо на теперішньому етапі існування феномену європейської міграційної кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблеми міжнародної міграції висвітлюються в роботах А. Солодько, А. Фітсогової, М. Лейтгон, Т. Сперендон, М. Галотті, Д.С. Дюмон, Т. Либиг та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність дослідження обумовлює необхідність аналізу фактичного стану процесів міжнародної трудової міграції та подальшого дослідження досвіду міграційної політики, що дасть змогу в майбутньому, використовуючи цей досвід, проводити в Україні виважену міграційну політику.

Мета статті полягає в аналізі міжнародних трудових міграційних потоків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародна міграція робочої сили є формою міжнародних економічних відносин, в основі якої лежить переміщення чинників виробництва. Це об'єктивний процес, властивий ринковій економіці. Трудові ресурси відповідно до ринкових законів шукають собі найбільш вигідне застосування, що дає максимальну ефективність.

Ринок праці має низку істотних відмінностей від інших товарних ринків. На функціонування ринку праці переважно чинять вплив демографічний чинник, ступінь економічної активності різних груп працездатного населення, стан економічної кон'юнктури, фаза економічного циклу, а також процеси міжнародної трудової міграції.

Міжнародна організація праці в конвенціях № 97, № 143 проголошує, що «працюючий мігрант» – це особа, яка мігрує або мігрувала з однієї країни в іншу з метою отримати роботи, включаючи будь-яку особу, що законно в'їхала в країну в якості «працюючого мігранта» [1, с. 194, 215]. Проте це визначення не включає м'ягких і сезонних робітників, осіб вільних професій і деякі інші категорії.

Згодом це визначення уточнюється. Іноземні працівники-мігранти – це «іноземці, допущені в країну приймаючою державою з конкретною метою займатися економічною діяльністю, яка оплачується з джерел в приймаючій країні.

Тривалість їх перебування зазвичай не обмежена, як і рід діяльності, якою вони можуть займатися» [1, с. 118].

Сучасними тенденціями розвитку міжнародної трудової міграції виступають:

- 1) поширення міграційних процесів робочої сили практично на всі країни світу;
- 2) головний напрям міграції робочої сили – із країн, що розвиваються, та країн із перехідними економіками в розвинуті країни;
- 3) активізація міграційних процесів з однієї розвинутої країни в іншу;
- 4) посилення міждержавних переселень у межах країн, що розвиваються;
- 5) пошвиднення маятникової міграції між країнами з перехідними економіками;
- 6) виникнення нової форми міграції робочої сили – міграція науково-технічних кадрів;
- 7) посилення тенденції впливу інтелекту з країн із перехідними економіками та країн, що розвиваються, у розвинуті країни;
- 8) зростання частки «молодої міграції»;
- 9) розширення обсягів нелегальної міграції.

За даними Організації економічного розвитку та співробітництва (ОЕСР), у світі має місце ріст міграційних потоків. Так, 2014 р. потоки постійної міграції досягли рівня 4,3 млн. прибулих до країн ОЕСР. Міграція за метою воз'єднання сімей у 2013 р. склала 35% від загального обсягу постійної міграції в країнах ОЕСР, а вільне переміщення – 30%. Кожен десятий новий іммігрант в ОЕСР – китаєць, а 4,4% – з Індії. У 2014 р. кількість мігрантів зросла на 46% [5].

За даними ООН, більш ніж 5 млн. осіб були вимушені змінити своє місце проживання з початку 2015 р. унаслідок політичних переслідувань, збройних конфліктів та порушень прав людини. З них 4,2 млн. осіб були зареєстровані як внутрішньо переміщені особи, 839 тис. осіб були переміщені за межі своєї країни [5].

У міжнародній трудовий процес включені сотні мільйонів людей, що свідчить про становлення глобального ринку робочої сили і адекватної йому системи міжнародної трудової міграції. За оцінками Міжнародної організації праці (МОП), у 2015 р. налічувалося 243,7 млн. міжнародних мігрантів у світі, що складає близько 3% від світового населення, у 2000 р. цей показник склав 172,7 млн. [2]. За оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), у 2013 р. загальне число міжнародних мігрантів у світі перевищило 244 млн. осіб, близько

150 млн. осіб з них складають легальні трудові мігранти та члени їх сімей. Глобалізація, демографічні зрушення, конфлікти, нерівність доходів і зміна клімату виступають стимулюючими факторами для зростання міграційних процесів. Усі країни світу виявляються залученими в міжнародний обмін трудовими ресурсами як імпортери і експортери робочої сили [4].

Дослідження розподілу мігрантів за галузями в 2013 р. показало, що більшість трудових мігрантів були зайняті у сфері послуг – 106,8 млн. осіб (71,1% загального обсягу трудових мігрантів), причому близько 7,7% працювали в якості домашньої прислуги, а решта 63,4% – в інших службах. Зайняті в промисловості мігранти, у тому числі у виробництві і будівництві, – 26,7 млн. осіб (17,8%) і сільському господарстві – 16,7 млн. осіб (11,1%).

У 2013 р. 207 млн. міжнародних мігрантів були працездатного віку (15 років і старше), із них 1,503 млн. працювали (72,7% від числа мігрантів працездатного віку), серед яких 66,6 млн. – жінки.

Трудова міграція являє собою явище, яке має місце в усіх регіонах світу, але майже половина (48,5%) мігрантів приходить на Північну Америку, Північну, Південну та Західну Європу, причому 52,9% – це жінки та 45,1% – чоловіки. На країни Близького Сходу припадає більше однієї десятої всіх трудових мігрантів (11,7%), з яких 17,9% – чоловіки і 4,0% – жінки. На регіони Східної Європи припадає 9,2% трудових мігрантів, на Південно-Східну Азію та регіони Тихого океану – 7,8%, Південну Азію – 5,8%, країни Африки на південь від Сахари – 5,3%, Центральну та Західну Азію – 4,7%, Східну Азію, включаючи Китай, – 3,6%, на країни Латинської Америки та країни Карибського басейну – 2,9% і на північну Африку – 0,5% (рис. 1) [4].

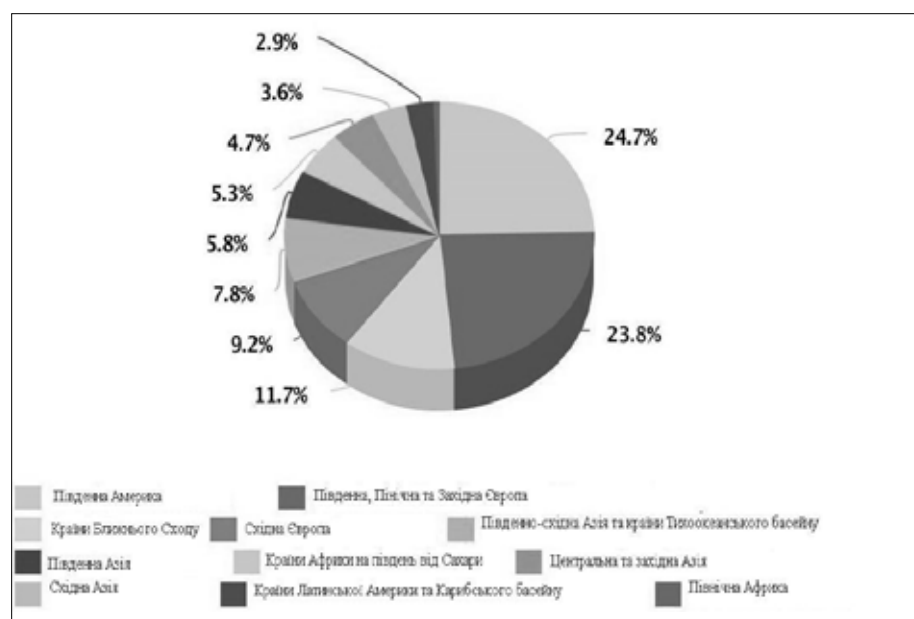

Рис. 1. Розподіл трудових мігрантів по регіонах світу в 2013 р. [4]

За оцінками МОП, трудові мігранти складають 4,4% усіх працівників. Так, на країни Близького Сходу припадає 35,6% всіх працівників, у Північній Америці – 20,2% усіх працівників, 16,4% припадає на Північну, Південну та Західну Європу.

Навпаки, у деяких регіонах, у тому числі Східній і Південній Азії, Північній Африці та Латинській Америці і країнах Карибського басейну, частка мігрантів становить менше 2% усіх працюючих.

Характерним явищем, за даними 2013 р., є значна кількість робітників-мігрантів у віці від 15 до 24 років, основною причиною міграції яких є пошук кращих умов життя. Молоді люди наразі складають основну частину міграційних потоків – 12% (28,2 млн.) від загальної кількості міжнародних мігрантів.

Старіння населення і скорочення робочої сили в більшості країн із розвинутою економікою – можливість для трудових мігрантів покращити ситуацію та підтримати пропозицію робочої сили і заповнити її дефіцит. Станом на 2013 р. одна п'ята частина населення в країнах із розвинутою економікою вже у віці 60 років або вище, очікувалось, що ця частка зросте більш ніж на 30% до 2050 р. [4]. Але 2015 р. змінив ситуацію докорінно.

У 2015 р. питання міграції як ніколи гостро стояло на порядку денному в ЗМІ, міжнародних організаціях та окремих країнах. Через різке збільшення кількості шукачів притулку в ЄС даний феномен отримав назву «європейська міграційна криза».

У цілому в Європі ситуація з біженцями співвідноситься із загальносвітовими тенденціями. Кількість шукачів притулку починає зростати в 2010 р. (+ 600 тис. за п'ять останніх років) і максимально збільшується за 2015 р. (+300 тис.), за даними Євростату. Вже протягом 2016 р. до ЄС прибуло 132 791 особа, у такій ситуації питання кризи міграційної політики в ЄС постає ще гостріше. Внаслідок цього відбудуться серйозні зміни як в ЄС загалом, так і в окремих країнах-членах. Насамперед ставатиме більш жорсткою міграційна політика країн, які традиційно вважалися відкритими до міграції. Крім того, слід очікувати поглиблення Шенгенської кризи, що, ймовірно, стане причиною відновлення постійного контролю на окремих ділянках національних кордонів.

За даними Євростату, станом на 2015 р. було зареєстровано майже 40% офіційних мігрантів, які прибули до європейських країн у пошуках роботи. Решта, які звернулися з проханням про притулок, приїхали з метою возз'єднання родини, згодом теж опиняються на ринку праці. Не кажучи вже про як мінімум 5 млн. мігрантів нелегальних.

Трудові міграції значно більше поширені серед жінок – вони становлять 253,7 тис. осіб, а чоловіки – 20,9 тис. осіб. Найбільша кількість мігрантів у 2015 р. була зосереджена в

Росії (48,5%), Чеській Республіці (12,8%), Італії (13,4%), Польщі (7,4%), а також Португалії (3,0%) та Угорщині (2,4%) [2].

На сьогодні Україна продукує найбільше трудових мігрантів серед країн-донорів пострадянського простору. Цей показник особливо тривожний на тлі депопуляції українського етносу – низької народжуваності та високої смертності. На сьогодні, за різними джерелами, за кордоном перебуває понад 7 млн. громадян. Основна кількість українських мігрантів зосереджена в країнах Європи та Америки: в Аргентині – 100 тис. осіб, Бразилії – 150 тис., Великобританії – 70 тис., Греції – 200 тис., Ізраїлі – 150 тис., Іспанії – 400 тис., Італії – понад 500 тис., Польщі – понад 500 тис., Франції – 40 тис., Чехії – 400 тис. осіб.

Процес міграції робочої сили в наші дні тісно пов'язаний з економічною складовою. Існуючі міграційні потоки у світовій економіці, можна класифікувати в окремі групи, виходячи з рівня соціально-економічного розвитку країн.

Міграція робочої сили допомагає згладжувати нерівномірність розподілу доходів населення в усьому світі, яка дуже важлива для світової економіки, оскільки ця обставина є запорукою соціальної і політичної стабільності в державах і регіонах світу з хронічно високим рівнем безробіття. В останні роки обсяги грошових переказів міжнародних мігрантів швидко збільшувалися як за рахунок зростання числа міжнародних мігрантів (у тому числі трудових), так за рахунок значного розширення можливостей здійснення трансграничних трансфертів. Потоки міжнародних грошових переказів стали найважливішим джерелом зовнішнього фінансування для країн, що розвиваються. За останнє десятиліття темп приросту обсягу грошових переказів перевищив приріст обсягу приватного капіталу і офіційно наданої міжнародної допомоги. Для деяких країн грошові перекази мігрантів є основним джерелом іно-

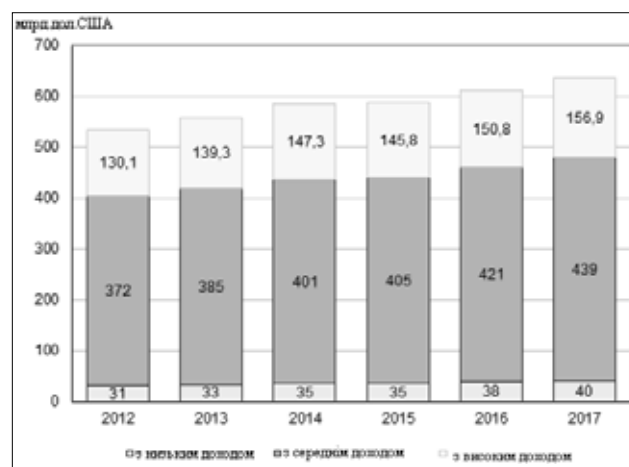

Рис. 2. Суми грошових переказів мігрантів за країнами-отримувачами з різним рівнем валового національного доходу на душу населення за 2012–2017 рр., млрд. дол. США [6]

земної валюти та іноді перевершують за своїм розміром обсяги прямих іноземних інвестицій і мають значний потенціал для зниження рівня бідності та розвитку національної економіки.

За даними Світового банку, у 2013 р. сукупний обсяг грошових переказів міжнародних мігрантів склав 557 млрд. дол. США (у 2012 р. – 533 млрд. дол.). У 2014 р. сума грошових переказів міжнародних мігрантів збільшилася до 583 млрд. дол. США, а в найближчі три роки перевищить 600 млрд. дол. США (рис. 2).

Основний обсяг грошових переказів мігрантів прямує в країни, що розвиваються, до яких Світовий банк відносить країни із середнім та низьким рівнем валового національного доходу на душу населення. Сукупний обсяг грошових переказів в країни, що розвиваються, склав у 2012 р. 403 млрд. дол. США, у 2013 р. – 418 млрд., а в 2014 р. – 436 млрд. дол. США. До 2017 р. він може зрости до 479 млрд. дол. США. Це лише офіційно враховані суми грошових трансфертів. Справжній розмір грошових переказів, що здійснюються через офіційні та неофіційні канали, може перевищувати ці дані в 1,5 рази і більше.

Обсяги грошових переказів в країни, що розвиваються, станом на 2014 р. більш ніж удвічі перевищують обсяг прямих іноземних інвестицій, окрім Китаю, і утричі – офіційну фінансову допомогу, спрямовану на розвиток. Грошові перекази мігрантів є найбільшим зовнішнім джерелом фінансування для багатьох найбідніших країн. При цьому їх обсяг менш мінливий, ніж інші джерела надходжень у перерахунок на іноземну валюту. Для багатьох економік країн, що розвиваються, зі слабким платіжним балансом грошові перекази міжнародних мігрантів є найважливішим джерелом валютних надходжень (рис. 3).

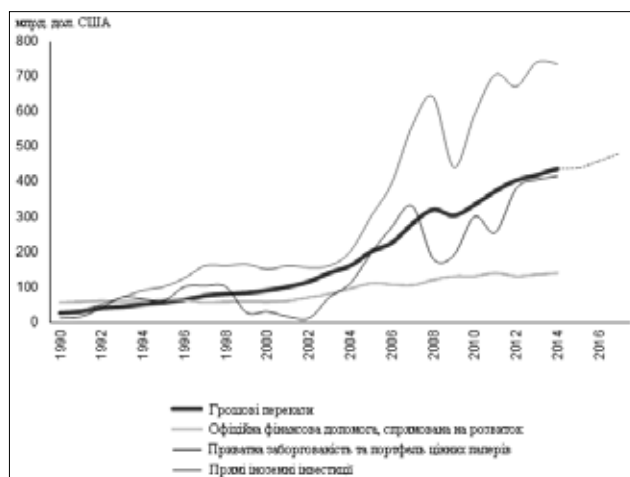

Рис. 3. Грошові перекази та потоки капіталу в країни, що розвиваються, за 1990–2014 рр., млрд. дол. США [7]

В останні роки сукупний обсяг грошових переказів міжнародних мігрантів у світі збільшувався: на 4,1% – у 2012 р., на 4,5% – у

2013 р. та на 4,7% – у 2014 р. Однак у 2015 р., за попередніми оцінками, приріст грошових переказів мігрантів знизиться до 0,4%, а потім знову підніметься до позначки 4,3–4,4% на рік.

Так, у 2014 р. обсяг грошових переказів міжнародних мігрантів у країни, що розвиваються, збільшився на 4,4% (у 2013 р. – на 3,7%). Зростання відзначалося в усіх регіонах, крім Європи та Центральної Азії, в яких спостерігалось зниження на 6,3%. У 2015 р. очікується ще більше скорочення грошових переказів в країни, що розвиваються, Європи і Центральної Азії (-12,7%) та уповільнення приросту в інших регіонах. У 2016 р. прогнозується відновлення тенденції зростання грошових переказів мігрантів в Європу і Центральну Азію (+ 7,2%) та прискорення зростання в інших регіонах (рис. 4).

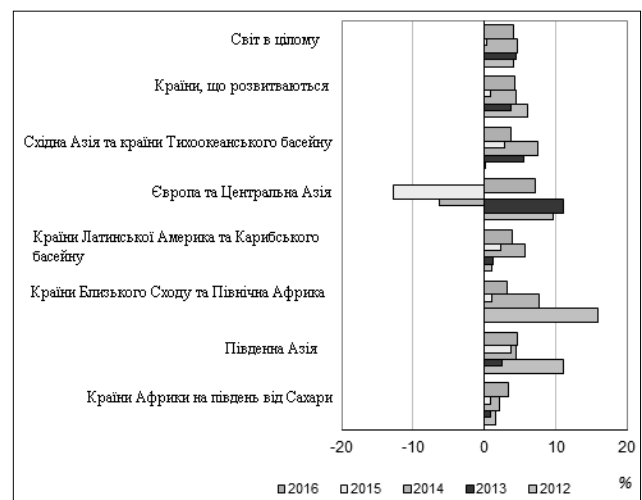

Рис. 4. Зміни обсягів грошових переказів у світі за 2012–2016 рр., % [6]

Значне зміцнення економіки США стало стимулом для збільшення обсягів грошових переказів, що відправляються з країни. З ростом будівництва та зайнятості у сфері послуг, включаючи готельний і ресторанний сектори, зросли обсяги грошових переказів у Мексику, Сальвадор, Гватемалу, Гондурас і Нікарагуа. Навпаки, слабке економічне зростання в країнах Єврозони перешкоджало зростанню обсягів грошових переказів із цього регіону. Грошові перекази до деяких країн Латинської Америки скоротились за рахунок впливу економічного спаду та високого безробіття в Іспанії, де проживає значна частина міжнародних мігрантів із Латинської Америки.

Зниження цін на нафту не привело до зниження грошових переказів із країн Близького Сходу в Індію, Бангладеш, Непал, Пакистан, у країни Північної Африки, однак при збереженні низьких цін на нафту протягом декількох років обсяги грошових переказів із регіону можуть скоротитися.

Зміцнення долара США справляє помітний вплив на вартісну оцінку грошових переказів. Так, обсяг грошових переказів із країн Євро-

пейського Союзу в Марокко, розрахований в євро, у січні 2015 р. збільшився порівняно з листопадом 2014 р. на 9,6%, а перерахований в долари США – знизився на 2,3%.

Мігранти, які проживають в Європі, за 2014 р. надіслали додому 109,4 млрд. дол. США у вигляді грошових переказів. Причому лідером з отримання грошових переказів є Україна – 7 587 млн. дол. США, на другому місці – Польща, до якої переказали 7 466 млн. дол. США, на третьому – Нігерія із 7 412 млн. дол. США [7].

Висновки. Для сучасної міграційної ситуації у світі характерно формування взаємозалежності між промислово розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, коли перші надають другим робочі місця і можливість заробітку у своїх країнах, а другі служать постачальником робочої сили, якої потребують розвинені країни. Істотний вплив на потоки міжнародної міграції та грошових переказів надавали такі фактори:

– нерівномірне відновлення економічного зростання в розвинених країнах;

– зниження цін на нафту та зміцнення долара по відношенню до деяких національних валют;

– посилення імміграційного контролю в країнах, з яких відправляються значні обсяги грошових переказів мігрантів;

– конфлікти, що призвели до формування потоків вимушеної міграції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Міжнародна організація з міграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ilo.org/ua/my_page/Conventions.aspx.
2. Солодько А., Фітисова А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики / А. Солодько, А. Фітисова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>.
3. General Survey concerning the migrant workers instruments / International Labour Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ilo.org/global/standards/WCMS_453917/lang-en/index.htm.
4. ILO Global estimates of migrant workers and migrant domestic workers: results and methodology / International Labour Office – Geneva: ILO, 2015. – 118 с.
5. International Migration Outlook 2015 / OECD annual publication [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/international-migration-outlook-2015/summary/russian_1f1015d0-ru#page1.
6. Migration and Remittances: Recent Developments and Outlook / Migration and Development Brief 23, The World Bank. – October 6, 2014. – P. 27.
7. Migration and Remittances Team, Development Prospects Group. Migration and Remittances: Recent Developments and Outlook / Migration and Development Brief, The World Bank. – 24. April 13, 2015. – P. 4–20.